

Айдеме да пұрымаш

Тудын дене иктанаш Сергей Чавайн возен шуктыдымо «Автономий» драмышкыже В.Мухиным Каври лұм дене пуртен. Шке жапыштыже писатель-краевед Ким Васин ты произведенийым «Ончыко» журналеш савыкташ ямдылен да умылтарыме шомакыште тунам тыге каласен:

«Мухиным чимарий лұмжө Каври улмаш. Рукописьыште южо вере автор (Сергей Чавайн – Г.З.) вашкымыж дене «Каври» олмеш «Мухин» манын возен шынден, вара удыралын да «Каври» манын төрлен».

Каврий? Но тидыже чимарий лұм огылыс. Каври – Гавриил але Гаврил лұмын марий сыным налше вариантше. Мухин шочынак Каври лұман лийын гын, тудлан черкыште вес – рушла – лұмым пуышашат уке ыле. Писатель шкеже тидын шотышто иктаж-мом каласен коден мо?

Каласен да пеш сайын, но эн тичмашынжак огыл. Икманаш, мыланна кугу да неле туштым туштен коден. «Йоча жап» шарнымаш-повестыштыже тидын нерген ойлышо посна глава уло – «Лұмем вәшталтем» маналтеш.

Лудына:

«Мый икана школ пөрт воктеч ошкыл каем ыле. Лач тунам окна гыч туныктышо Данил Ильич ончале.

- Каврий, шогал-я! – туныктышо мыйым кычкырале.

Мый окна воктекыже миен шогалым. Данил Ильич шыр-гыжал колтыш. Мый изишак өрым: молан воштылеш?

А туныктышо ойла:

- Вот мо, шогал, тыйым лұмет

огыл - Владимир». Тудлан Данил Ильич шанге мом ойлен, чыла каласен пуа. Ава у лұмлан иканаште ок көнө:

- Лайдемыр? Ойлашыжат йөсө. Эй, Каврий, Лайдемырже сылне лұмат огылыс. Айда, Кавриак йөра.

Эрге шкенжынымак тўя:

- Уке, Каврий ок йөрө. Адакшым Владимир пеш сылнын шокта.

Кечывал кочкыш годым лұм шотышто уло еш дене мутланен налыт да Каврийым ончыкыжо

Вес шымлызе, В.М.Васильев, 19 ияшыж марте чимарий - Кайсан Тимьян (Демьян) - лийын. Йылмызе да литератор Гурий Кармазинын чимарий лұмнерже – Кутлукай Ибаев.

Таче марте мемнан кугу лұман уста шымлызына-влак В.А.Мухин-Сави нерген шуко гана возеныт, ылыш корныжымат, сылнымут да мер пашажымат кумдан почын пуэныт, а лұмжө нерген серыме нигуштат вашлиялтын огыл.

Илыш йорлым поктена. Тудын лұмжө – Морко ял, Морко ялым моктена! Мемнан ялже – изи ял, Тушко тыйже миялал Марий ылышым умылаш, Мемнан сылным ончалаш.

В.Мухин шке гыч возен веле огыл, тыгак рушла гыч марлашке да марла гыч рушлашке ку-саркален. 1935 ийыште тудо шочмо ялыштыже колхозница Ольга Савельева деч колмо «Мемнан колхозна» мурым руш-

Пагалыме Сави, лұмет кузе?

Тыгай йодышым шындаш чыла негыз уло: ме таче мартеат – а Владимир Алексеевич Мухин-Савин шочмыжлан тений 1 июлышто 125 ий теме – тынеш пурымо деч ончычсо лұмжым огына пале.

Кўчыкын – туныктышо Данил Ильич нерген. Тудо Тыгыде Морко ялешак шочын-кушкын, фамилийже – Ильин. 1893 ийыште Чарлаште кок классан училищым тунем пытаренат, тўналтыш школышто пашам ышташ правам налын. Шемер калык верч тыршымыжлан тудым Онар манаш тўналыт. А тыгай ег властьюлан нигунамат көлшен

лаш кусарен да «Марийская правда» газетеш савыктен, шке лұмжым Вамаро манын ончыктен. Теве тиде муро:

Лучше места нет в деревне,
Чем средь ельника луга.
Там кукушка посылает
Всем привет издалека.
Лучше места нет в колхозе,
Чем колхозные поля:
Тракторами пышно взбита,
Урожай дает земля.
Нет красивей места в поле,
Чем с цветами полоса,
Где цветет душистый клевер,
Зазвонит потом коса.

Каврий огыл, а Владимир...

Мый адакат утларак öрым.

- Мый черке метрикыште ончышым, тыйын лүмет Владимир, - манеш адак Данил Ильич.

- Кузе тыге? Кө мыйын лүмем вашталтен? – мый нимат омумыло.

Туныктышо шыргыжын ойла:

- Ават, тыйым тынеш пуртен толмекыже, лүметым монден. Мый ават деч черке гыч толмекшак йодым: «Кузе эргычын лүмжö?» Аватше манеш: «Э-э-эй, лүмжым мондышым ала мо? Чу! Кузела поп шке пуыш? Каврийым пуыш ала мо...» Тылеч вара тыйым Каврий манаш тўналыныт...

Мый öрын шогем. Мом ышташ? Данил Ильичше ойла

- Ынде лүметым вашталташ күлеш. Каврий маныт гын, нигöланат йўкым ит пу, лач Владимир маныт гын веле пелеште...

Мый лүмем вашталташ шонен пыштышым.

Мöнгыш тольым. Изишак авийланат ушем дене öпкелем: «Эй, авийжат, лүмем монден коштын!..»

Умбакыже В.Мухин саде кечын аваж дене вашлиймым сўретла. Озавате эргыжым ужеш да вигак сомылым пуа: «Каврий, чывигым пукшы-я». Но тудет нимом ок пелеште, тўншыла шогылтеш. Аваже мутым колыштдымылан сырен кудалта. Эрге умылтараш пижеш: «Авий, мыйын лүмем Каврий

моло семын огыл, а лач Владимир манаш тўналаш кутырен келшат.

«Лүмем вашталтем» главам автор тыгай ой дене мучашлен: «Тыге мый шке лүмем муым. Ик арня гыч ялыште мыйым чыланат «Владимир» манаш тўналыыч».

В.Мухин изи годымак ача деч посна кодын, сандене черкыш эргыжым тынеш пурташ ава коштын. 1937 ийыште тюрьмаште возымо кугу письмаштыже Владимир Алексеевич йоча жапше нерген тыге каласен: «Остался сиротой 4-х лет, жил в детстве в страшном угнетении, как «дармоед», изредка пастишил. Благодаря способностям, окончил учительскую семинарию».

Но ынде йодыш лектеш: ачаже 1892 ийыште (писательын ныл ияш улмыж годым) колен гын, Мухиным тылеч вара тынеш пуртеныт мо? А тымартеже могай лүм дене коштын?

Ала тудым шочмо почешак тынеш пуртеныт? Вет тыгеат лийын кертын. Чыла тидын нерген писатель шкеже нимом каласен огыл, илыш корныжым шымлыше-влакат вашмутым пуэн огытыл.

Историй гыч палена: шымлызе М.Н.Янтемир изиж годым Актанай лүм дене коштын, шочмо Кўчыкэнер ялыштыже тудым Пайвылат Актанай маныныт.

огыл. Ильин-Онарым

Тыгыде Морко школ гыч поктен луктыт, Токтарсолашке (кызытсе У Торъял район) колтат. Таче тиде школ Данил Ильич Онарын лүмжым нумалеш.

Пале, В.А.Мухинат Тыгыде Моркышто шочын кушкын. Илыш шепкаж нерген шке жапыштыже «Мемнан ял» почеламутым серен улмаш. Но ала-молан тудым реабилитаций деч вара лукмо ик книгашкыжат пуртен огытыл. Стих 70 утла корнан, тушеч ик ужашым ончалына:

Мемнан ялже – изи ял,
Кож лонга гыч лекше ял.
Кож коклаште шинчалеш,
Кожла мурым колалеш.
Мемнан ялже – сылне ял,
Йöратенак тый ончал:
Чашкер мурым муралтен,
Йогын вўд йога воктен.
Мемнан ялже – чечен ял:
Чашкер вўдым савырал,
Йырым-йырже колталеш,
Тудым тамлын йўалеш.
Мемнан ялже – лопка ял,
Тудын лүмжö – Морко ял.
Урем мучко – куэ-влак,
Йымалныжат шем пурак.
Мемнан ялже – йорло ял,
Тышке ынде тый толал:
Ош марийын ужынат,
Илыш йöнжым умылетат.

Умбакыже автор ял калыкын ожно кузе йöсланымыжым шарналта да совет жапыште илыш уэммым сўретла:

Мемнан ялже – йорло ял,

краше нет девиц колхозных,
Хоть всю землю обойди.

Все в платочках ярко красных,
Полюбуйся, погляди!

Наши девушки в садочке
Красны яблочки собирают.

А в хлевы под вечер ферма
Скот породистый сгоняет.

Став под яблони подставки,
Береги свой урожай.

Наш колхоз на первом месте,
Знай его и уважай.

Каждый день в моем садочке
Слышу голос соловья.

Каждый день свою газету
«Марий коммун» читаю я.

Лучше места нет при доме,
Чем садочек-огород.

Там себе находит отдых
Наш трудящийся народ.

Краше нет угла в колхозе,
Чем наш красный уголок.

Почитать и поучиться

Каждый там колхозник мог.

Мы поем о жизни новой,
Как в колхозе жить легко.

Нашу песню буйный ветер
Мчит-уносит далеко.

Вамарон кусарыме марий
мурым рушла газетын тудо жапысе вес номерлаштыжат ужаш лиеш.

...Можыч, илен-толын, ме
В.А.Мухин-Савин Каврий ден
Лайдемыр деч ончычсо лүмжымат пален налына.А можыч (уэш каласена), тудлан вигак Владимир лүмым возыктеныт улмаш.

Гельсий ЗАЙНИЕВ.